

Bina Türkleşti arz ederim!..

Posted on 11/09/2014

Gayrimüslimler üzerine önemli çalışmalarıyla bilinen siyaset bilimi profesörü Ayhan Aktar'la Cumhuriyet boyunca azınlıkların nasıl "azaltıldığını", Varlık Vergisi'ni, milli burjuvazi yaratma çabalarını konuştuk. Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde dersler veren Aktar'a göre gayrimüslimlere hep "Yok olsalar ne iyi olur" diye bakıldı.

Tuğba Tekerek: Cumhuriyet'le birlikte ülkede gayrimüslimlerin oranı nereden nereye geldi?

Osmanlı 1906 nüfus sayımına göre bugünkü Türkiye sınırları içinde kalan vilayetlerin yüzde 20'si gayrimüslimdi. 20 sene sonra yapılan nüfus sayımında bu oran yüzde 2.5'e düştü. Demek ki her beş kişiden biri gayrimüslim iken, 1927'de her 40 kişiden bir kişi gayrimüslim oldu. Bu müthiş bir "temizlik", ülkeden gayrimüslim unsurun eliminasyonu ama 1927'de durmadı, devam etti.

Cumhuriyet'in genel olarak gayrimüslimlere bakışı nasıldı?

1924 Anayasası'yla birlikte gayrimüslimler Türkiye'de istenmeyen unsur. "Yok olsalar çok iyi olacak ama maalesef varlar" diye bakılıyor. Şöyle bir nokta da var. Tarihçi Zürcher Osmanlı'yla Cumhuriyet arasında bir devamlılıktan bahseder ve 1908'den 1950'ye kadar olan dönemi tek bir dönem olarak mütalaa eder.

Ne demek bu?

Kadrolarda devamlılık demek. Ermeni tehcirini gerçekleştiren İttihat Terakki üst yönetimi 1918'den sonra yurtdışına kaçtı ama alt kadrolar Türkiye'de kaldı. Varlık Vergisi 1 numaralı

komisyon üyesi Ferit Hamal aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin Konya katib-i mesuluydü, yani Konya'da Ermeni tehcirini gerçekleştiren adamdı. Bu bir tesadüf değildir.

Cumhuriyet'te gayrimüslimlere bakışta İttihat ve Terakki'nin bu "istenmeyen unsur" bakışı egemendir. Varlık Vergisi'ni çıkaran Şükrü Saraçoğlu da Meclis'te kapalı grupta yaptığı konuşmadaşöle der: "Biz Başkomutanlık Meydan Muharebesi'yle bir askeri zafer kazandık. Lozan'da diplomatik zafer kazandık ama iktisadi zafer kazanamadık. Dolayısıyla bu piyasadan gayrimüslimleri temizlemek bizim için bir amaçtır."

Bu amaca ulaşıyorlar mı?

Ben hep şöyle söylerim: Bir İttihatçı 1916'da 50 yıllık uzun bir uykuya yatmış olsa 1966'da uyanırsa bir bakacak ki bütün rüyaları gerçek olmuş.

Cumhuriyet'in başında Gayrimüslimlerin ekonomideki rolü neydi?

Gayrimüslimler genellikle liman kentlerinin genişleyen ekonomik faaliyetinde yer almıştı. Eğitimli, orta sınıf profesyoneldi. Mesela 1910'larda İstanbul'a su veren Terkos şirketinde muhasebeci, dükkan sahibi, katip veya çevirmendi. İlk orta sınıflar bu kesimden çıktı.

Rumlar ilk ne zaman terk ediyor ülkeyi?

9 Eylül 1922'den sonra 100-150 bin Rum İstanbul'dan gidiyor. Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasına destek vermişler ve İzmir düştükten sonra "Bizim burada kalmamız doğru olmaz" diyorlar. 1923-24 mübadelesiyle ise Anadolu boşalıyor. Bu arada 1920'lerin ikinci yarısından itibaren ayrımcı politikalar da etkili oluyor tabii...

Ne gibi ayrımcı politikalar?

Mesela 1924-25'te Ticaret Bakanlığı İstanbul'da gayrimüslim istihdam eden yabancı

firmalara baskı yapıyor. “Çalışanların yüzde 75’inin Türkçe konuşması lazım” diye... 1932’de de bazı mesleklerin sadece TC vatandaşları tarafından yapılmasına dair kanun çıkarıyorlar. Yasanın içeriği de çok komik, “ayak satıcılığı çalgıcılık, fotoğrafçılık, berberlik, simsarlık” diye sıralanıyor meslekler...

Varlık Vergisi gayrimüslim nüfusunu nasıl etkiliyor?

Onun etkisi 1945-55 arasında izlenebiliyor. Mesela 45’te 77 bin Yahudi varken sayı 1955’te 46 bine iniyor. Bir kısmı Batı Avrupa’ya bir kısmı da yeni kurulan İsrail’e göç ediyor. Bu 10 senede Ortodoksların sayısı da 104 binden 86 bine iniyor. Dolayısıyla bir büzülme oluyor. 6-7 Eylül olayları da etkili ama asıl 1964 kararnamesi özellikle Rumlar açısından çok yakıcı oluyor. 1964 kararnamesi 1930 anlaşmasıyla verilen ikamet tezkerelerinin iptali.

En büyük dalga o zaman mı?

1964 son darbe oluyor bir anlamda. 1974’te ise meşhur bir Yargıtay kararı vardır. Gayrimüslimin yerli yabancı sayıldığı. Bir de Kıbrıs krizinin getirmiş olduğu gerginlik. Bunlarla birlikte İstanbul’un Rum cemaati tamamen yaşlılardan oluşan bir grup haline geliyor. Bugün sayıları 1700 civarında. Düşünün 120 binden 1700’e inmek. Az zamanda büyük işler başarmış Cumhuriyetimiz.

“Bir bina daha Türkleşti”

Varlık Vergisi hangi gerekçeyle çıkarılıyor?

“Savaş münasebetiyle olağanüstü kâr elde edilmiştir. Bunu vergilendirmek için olağanüstü vergi çıkarıyoruz” diyorlar. Türkiye 2. Dünya Savaşı’na girmiyor ama bir sürü adamı askere alıyor. Ordu beslemek dünyanın en pahalı hobisidir. Bu arada Türkiye’nin etrafında savaş

cereyan ettiğinden, gemiler gidip gelemiyor, büyük şehirlerde mal darlığı ortaya çıkıyor. Tabii savaş demek spekülasyonun patlaması demek. Bütün tüccarlar bunu yapıyor ama fatura gayrimüslimlere çıkıyor.

Vergi ödeyenler arasında gayrimüslimlerin oranı kaç?

Verginin yüzde 68'i İstanbul'a tahakkuk ediyor. İstanbul'da da mükelleflerin yüzde 87'si gayrimüslim.

"Olağanüstü kâr elde edenler" nasıl tesbit ediliyor?

Tamamen dedikodu. Mesela kereste tüccarı genç yakışıklı Ermeni Parsek Gevrekyan, Cahide Sonku'un sevgilisi. Bir kamyon kereste 25 lirayken, adama 150 bin lira vergi koyuyorlar. "Ben bütün mal varlığımı satsam yine de bu parayı ödeyemeyecek durumdayım. Ancak benim takdir komisyonuna giren bir dostumun söylediğine göre bana konan miktar bunun iki katıymış, dostlarımla çabasıyla indirilmiş" diyor. Ve şöyle devam ediyor: "Dostum olduğu kadar düşmanlarım da vardı. Sonku'yla birlikte yaşadım. Onunla ilişkimizi kıskananların varlık vergisini fırsat bilip bana yüklediklerini biliyorum." Burada alaturka bir tavır var. "Var mı bizim mahallenin kızına sultanma" şeklinde maço bir tavır.

Bu insanlar mallarını çok kısa zamanda elden çıkartmak zorunda kalıyor, değil mi?

Tabii... İstanbul gazetelerine bakarsan 1943 ocak-şubat-mart aylarında silme ilanlar görürsün. Satılık apartman, han, mandıra, fırın... Çok kısa zamanda bunlar elden çıkarılmıştır. Varlık vergisi esnasında ilginç bir şey de şudur. Satılan gayrimenkullerin değer açısından yüzde 30'u devlet tarafından alınmıştır. Yani KİT'ler Şekerbank'lar Sümerbank'lar kaliteli malları, malın kremasını almışlardır.

Var mı böyle bildiğimiz bir örnek?

Mesela, Beyoğlu'ndaki Sümerbank binası eskiden Vahram Gesaryan isimli bir müteşebise aitti. Bu adamcağız AEG buzdolaplarının ve Sahibinin Sesi plaklarının sahibiydi. 1 milyon civarında bir varlık vergisi geldi. Adam Beyoğlu'nda yeni yaptırdığı hanı Sümerbank'a satar. Cumhuriyet gazetesinde de bu haber "Böylece bir bina daha Türkleştirilmiştir" diye bir fetih haberi gibi verilir.

Samsun çarşısında Rumların kiremitleri

1923 mübadelesiyle kaç kişi gitti, kaç kişi geldi?

1 milyon 200 bin Rum gitti, bunların 300 bini Yunan ordusunun gitmediği yerlerden mesela Kapadokya, Trabzon, Samsun gibi yerlerdendi. Buna karşılık da 400 bin Rumeli Müslümanı geldi.

Bu süreçte mallar nasıl el değiştirdi?

Lozan'da yapılan anlaşmaya göre insanlar mallarını bir deftere yazdırıyorlar. "Benim bıraktığım şu kadar mal, karşılığını gittiğim ülkede isterim" diye. Yunanistan'da bu insanlara dağıtım bir toprak reformuyla oluyor. Fakat gidenlerle gelenler arasında sosyolojik fark var. Toplumsal işbölümü nedeniyle giden Rum ahalinin çoğu kentli, zanaatkar, kalifiye işçi, girişimci, tüccar. Gelenlerin çoğu ise köylü. Dolayısıyla mal dağıtımını da eşitsiz oluyor. Adam Makedonya'da tarlasını bırakıyor, burada şehirde çok fazla birşey bulamıyor. Ama kentli olsa bulacak. Böyle bir sıkıntı ortaya çıkıyor.

Giden Rumların malları yağmalanıyor mu?

Yunanistan'dan geliş vakti 1923 sonu ve 1924'tür. Rumların gidişi ise 1922 Eylül- Ekim- Kasım. Arada 14 ay var. Bu boşlukta Rumların evlerinin camı, çerçevesi, kiremiti çalınır

eşraf tarafından. Yunanistan'dan gelen mübadiller birçok yerde dört duvarla karşılaşılır. Samsun çarşısında Rumların evinin kiremitleri satılmış o dönemde. Bunlar, Meclis müzakerelerinde vardır.

Sanayicimiz iyi malla uğraşmadı

Gayrimüslim mallarının devri Türkiye burjuvazisinin yapısını nasıl etkiliyor?

Türkiye'de burjuvazi gayrimüslim mallarının üzerine oturmakla, devletin yaratmış olduğu imkânlarla, Varlık Vergisi gibi ucuza kapatmalarla oluşmuş bir burjuvazi. Dolayısıyla Türkiye'nin sanayicisi bir malı ucuza üretmekle uğraşmadı. Kendisine bir anlamda yolu açacak olan devlete destek vererek büyümeyi tercih etti. Bu bir büyüme biçimidir. O yüzden bizde rekabetçi kapitalizm çok yenidir.

“Ben de Türkçeyi iyi konuşmam”

Ayrımcı politikalar gayrimüslimlerde nasıl bir ruh hali yaratıyor?

Bu konuda en hoş hikâyelerden bir tanesi hocam Deniz Kandiyoti'nin babasına ilişkin. Adam tüccar. Şişli'de oturuyorlar. Adamcağız CHP'ye inanıyor, Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit vatandaşı olduğuna inanıyor. Ve Türkçesi çok iyi olmadığı için bir Türkçe hocasından ders alıyor. Derste hocayla Ömer Seyfettin okuyorlar. Ama adam Varlık Vergisi'nden sonra Türkçe derslerinden vazgeçmiş. “Madem ki bu toplum beni içine almak istemiyor bana ayrımcılık uyguluyor, ben de bu toplumun dilini iyi konuşmam arkadaş” noktasına gelmiş.

Sarı zarfın fiyatını asla ödeyemeyiz

Gayrimüslimlere tüm bu haksızlıklara karşılık nasıl bir tazminat ödenebilir?

Ben, gençliğini yaşarken 1964'te devletten gelen sarı bir zarfı açıp, "Memleketi 5-10 gün içinde terk edeceksin" denilen bir adamın kırgınlığının herhangi bir tazminatla telafi edileceğine inanmıyorum. Adam gül gibi hayatı varken bırakıp, köy olarak gördüğü Atina'ya gidip yaşamak zorunda kaldıysa, bunun getirdiği eziklik çok ağırdır, bunun parasal karşılığı olmaz.

Ama telafi için bir şeyler yapılabilir, değil mi?

"Çok haksızlıklar oldu, özür dileriz" demek medeni bir tavidir. Ama kuru bir özür bu işi kapatmaz gibi geliyor bana. "Al sana adam başı 50 bin lira para..." Bu da bir şey değil. Arasını düşünmek lazım. Eski İspanya Büyükelçisi Volkan Vural 1-2 sene evvel şunu söylemişti: "Türkiye herhangi bir dönemde ülkeden şu veya bu şekilde gitmek zorunda kalmış olanlara askerlik şartı aramadan pasaport verebilir. Bu insanlar dönüp Türkiye'de iş yapmak istiyorlarsa küçük işletmelere verilen destek kredisi de verilebilir" dedi. Bence bu çok yerinde ve anlamlı bir öneri. Belki birisi dedesinin doğduğu Merzifon'da otel açar.

Yeni anayasa hepimize lazım

Ak Parti döneminde gayrimüslimlere bakış ne kadar değişti sizce?

Cumhuriyet'in başlangıcındaki "Olmasalar ne iyi olur"dan, Osmanlı dönemindeki "zımni" statüsüne yükseltildiler. Vakıflar yasası değişti, vakıfların işletilmesinde belli bir liberalleşme sağlandı. AİHM'in kararının ardından Büyükada'daki yetimhane Patrikhane'ye devredildi. Bu nedenlerle gayrimüslimler açısından AKP yönetimi bir nevi ikinci bahar olarak

görülür. Ama tam vatandaş oldular mı? Kağıt üzerinde vatandaşlar şimdi zımni statüsüne yükseldiler. Hepimiz topluca vatandaş olmak için yeni bir anayasa bekliyoruz. Kürtler için de gayrimüslimler için de Türkler için de durum bu...

Kaynak: [TARAF](#)

Yayınlanma tarihi: 13 Temmuz 2013